

1699-1750 Yılları Arasında Rumeli’de Güvenlik Zafiyeti (Manastır’da Eşkıyalık Olayları, Martolosların Tutumu Ve Teşkilatın Lađvedilmesi)*

Mehmet DEMİRKOL**

Öz

Osmanlı Devleti’nde,16 yıl kadar süren savaşların ardından1699’daimzalanan Karlofça Antlaşması ile bir barış ortamı sağlanmıştır. Fakat Rumeli’deki hudut boylarında süren savaşın etkisiyle asayiş sorunları ortaya çıkmış; buda savaş dönemi ve sonrası Rumeli’de eşkıyalık adına uygun bir ortam hazırlamıştır. Derbent teşkilatı üyeleriolan martolosların olumsuz tutumları eşkıyalık olaylarını tetiklemiş ve Rumeli’nin birçok yerinde eşkıyalık faaliyetleri görülür olmuştur. Bu yüzden devlet, derbent teşkilatına yeniden nizam vermek amacıyla martolosların sergiledikleri olumsuz tutumlarınabinaen teşkilatıilga etmiştir. Derbent teşkilatına yeniden nizam verilmek suretiyle eşkıyaların üzerine gidilmiş veRumeli’de tekrardan güvenli bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Tüm bu hususlar çalışmamızda ele alınarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Rumeli, Manastır, Martolos, Derbent, Eşkıyalık.

Security Weakness in Rumelia Between 1699-1750. (The Banditry Incidents in the Manastir, the Attitude of Martolos and the Dissolution of the Organization)

ABSTRACT

At the end of the wars that lasted about sixteen years in the otoman state, an atmosphere of peace was established with the Carlow (Karlofça) Treaty signed in 1699. However, security problems arose due to the effect of the war along th eborder in Rumelia. Drung and a fer the war period, a

*Bu makale Prof. Dr. Mehmet Karagöz danışmanlığında Mehmet Demirkol’un “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Manastır” adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

**Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-2189-8978

suitable environment was created for the bandit in Rumelia. The negative attitudes of the Martolos, who were members of the Derbent Organization, triggered these events. Therefore, events of banditry have been seen in many parts of Rumelia. Therefore, in order to reorganization, the organization was eliminated due to the negative attitudes of the Martolos. By giving order to the derbent organization and by going over the bandit, a safe environment was tried to be created again in Rumelia. All these issues were discussed in our study and tried to clarify the subject.

Keywords:Rumelia, Manastır (Bitolia), Martolos, Pass, Banditry.

Giriş

Çalışmamızda, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli’de bir güvenlik sorunu olarak eşkıyalık olayları, Manastır Şehri üzerinden ele alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Devletin içinde bulunduğu genel vaziyete bağlı olarak güvenlik sorunları yaşanırken aynı zamanda yerel güvenlik kuvveti olan Martolosların tutumları da asayiş noktasında zafiyet oluşturmuştur. Martolosların bu tutumları belirtilerek içinde yer aldığı derbent teşkilatının vaziyetini ortaya koymaya çalışacağız. Yine Rumeli’de dönemin şartlarına binaen oluşan güvenlik sorunlarından bir tanesi de eşkıyalık faaliyetleri olmuştur. Rumeli’de Güvenlik Zafiyetine Zemin Hazırlayan Sebepleri belirtecek olursak:

1699’da Karlofça Antlaşması ile Avusturya, Venedik ve Lehistan gibi Devletlerle anlaşmak zorunda kalan Osmanlı’nın batı hudutlarında kaybettiği topraklarla birlikte devletin sınırlarında da değişimler olmuştur. Devletler arasında antlaşma olsada zaman zaman batılı ülkelerin sınırlar üzerindeki baskısı ve saldırıları devam etmiştir. Bu yüzden Osmanlı, Belgrad’ın düşmesi neticesinde değişen sınırlarından ötürü Sırbistan’daki Niş Kalesi’ni muhkem hale getirmiştir. Bunun yanında Manastır’a kadar uzanan bölgede yerli ahaliyi isyana teşvik hareketi bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Uzunçarşılı, 1997: 138).

Osmanlı, 1700’lü yıllara gelindiği vakit bile komşu ülkelerle bir hareketlilik içinde olmuştur (Uzunçarşılı, 1997: 98-138).¹ Şöyle ki Osmanlı’nın Sınır ve hudut bölgeleri sık sık saldırılara ve tacizlere maruz kalmış olup (Manastır ŞS, 45: 37)² 1717-1718 savaşlarında Osmanlı, Sırbistan’ın büyük bölümünü kaybetmiş; Niş ve Vidin’i muhkem bir hale getirmek için uğraşmıştır (BOA. MAD. d. 4712-534; MŞS, 46: 64-65). 1719-1723 yıllarında Niş’te

¹ 1712 ve 1714’te Venedikliler Karadağlıları isyana sevk etmiş ve muvaffak olamamışlardır. 1715’te Mora’nın zaptı, 1717’de Venedik ile mücadeleler, Belgrad’ın muhasarası ve elden çıkması gibi Rumeli’de yaşanan tüm bu hareketlik eşkıyalık olaylarının yaşanmasında etkili olmuştur.

² Manastır Şeriye Sicili, 45: 37. (Bundan sonra MŞS olarak not düşülecektir. Burada 45 defter numarasını 37’de sayfa numarasını belirtecektir.)

görmeli surların yapıldığı kayıtlarda yer almıştır (Kiel, 2007: 147-148). Bunun için sınır bölgeleri sık sık askeri bakımdan desteklenmiştir. 1719 senesinde yeniden inşa edilecek Niş Kalesi için Manastır Kazası’ndan 51 Rençber (usta), 17 taş kırıcı ve 20 adet öküz arabası temini istenmiştir (MŞS, 38: 8). Yine Rumeli’nin batı sahasındaki hudut bölgelerinde var olan düşmanın taciz ve tecavüzkar girişimlerine karşı sık sık sefer düzenlenmiştir (MŞS, 46: 48). Bu seferler Bender, Vidin, Niş (MŞS, 46: 45),³ Bosna taraflarına yönlendirilmiş olup özellikle de Nemçe (Avusturya) (MŞS, 45: 63-64)⁴ ve Mesgu keferelerinin (MŞS, 45: 37; MŞS, 45: 43-44)⁵ üzerlerine olmuştur (MŞS, 46: 64-65).⁶

Manastır Şehri, Balkanların batı sınırlarının gerisinde olması nedeniyle asayiş sorunlarının etkilediği bir bölge mahiyetini almıştır. Fakat bulunduğu konum itibarıyla sınır bölgelerinin güvenliğinin sağlanmasında bir üs görevi yapmıştır. Nasıl ki Manastır şehri Osmanlı’nın Balkanların fethinde bir çıkış bölgesi, bir üs konumu mahiyetinde olmuşsa aynı şekilde devletin zayıf olduğu zamanlarda, özellikle Balkanlar’da toprak kaybetmeye başladığı zamanlarda da kilit nokta olma özelliğini korumuştur. Daha sonra belirteceğimiz üzere Rumeli’de güvenliğin sağlanması için Rumeli valisinin Manastır’da ikamet etmesi gerektiği dahi belgelere yansımıştır. Özellikle Makedonya bölgesi dönemin olaylarından etkilenen yer olmuştur. Arnavut eşkıyaları bu durumdan ise en çok istifade eden eşkıyalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manastır Şehri, belirttiğimiz olaylara karşın askeri sevk, tayinat ve iaşe temininin sağlanmasında önemli bir menzil olmuştur. Devletin içinde bulunduğu durumu düzeltmek için ahali üzerine yıkılan vergi yükü de ahaliyi eşkıyalık faaliyetlerinin yanı sıra olumsuz yönden etkileyen diğer bir faktör olmuştur (Oğuzoğlu, 1995: 158-180). Devlet bu olumsuz atmosferi

³1738’de Niş ve Özü gibi garb hudutlarındaki kalelerin muhafazasına yönelik keferenin hudut tecavüzlerine karşı hızlı bir şekilde hareket etmek için her kazadan 1’er 2’şer neferin savunmaya katılması ferman olmuştur.

⁴Mesgu ve Nemçe Keferelerinin üzerine sefer düzenlemek icap etmiş ve bu yüzden Manastır’dan 80 adet olmak üzere Rumeli kazalarından ve diğer kazalardan 1.580 beygir temin edilmesi istenerek masrafların ahali üzerine tevzi ettirilmesi istenmiştir. Sefer hazırlıkları aciliyet gerektirmiş olmalı ki Asker sevk, mühimmat ve sevkıyatı için hazineden *icra akçesi* temin edilerek işler hızlandırılmıştır.

⁵ Azak Kalesi muhafazasına yönelik tacizlere karşı Mesgu Keferesi üzerine sefer düzenlenmesi müstahak olmuş ve askeri taifeden sipah, silahtar ve bölükân erbablarının sefer mahalline (Edirne Sahrası) toplanmaları istenmiştir. Bunun için Manastır’dan 60 neferin orduya katılması istenmiştir. Bkz. (MŞS, 46: 28). Yine bu sefer için Manastır’dan 60 kıta öküz arabası istenmiş; fakat ahalinin eşkıyadan dolayı fakir haline binaen 30 kıta (ahali üzerine tevzi edilen miktar 5.641 kuruştur) olması kararlaştırılmıştır. Bkz. (MŞS, 46: 29).

⁶Bender, Vidin, Niş, Bosna gibi garptaki hudut yerlerine olan Mesgu ve Nemçe keferesine karşı 6.595 nefer ile sefer için karar verilmiştir.

bertaraf etmek için merkezin belirlemiş olduğu vergilerden başka şehir masrafları adı altında alınan vergiler deahali üzerine yük oluşturmaktaydı (MŞS, 44: 5).⁷

Biz bu kapsamda Rumeli’nin birçok şehrinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını Manastır Şehrini eksen alarak Manastır Şer’iyye sicilleri, Osmanlı Arşivi’nin muhtelif tasniflerindeki müstakil belgeler ve diğer kaynaklar üzerinden aydınlatmaya çalışacağız.

Derbent Teşkilatı ve Martoloslar

Farsça geçit tutma manasına gelen derbent, Osmanlı Devleti’nde geçit, boğaz ve sınır bölgelerinde emniyeti sağlamak için güvenlik güçlerinin istihdam edildiği yerler olmuştur (Halaçoğlu, 1994: 162-164). Yol güvenliğini sağlamak için kurulan teşkilat özellikle tehlikeye açık, eşkıyanın baskın verebileceği güzergâhlarda oluşturulmuştur.⁸

II. Murat zamanından beri süre gelen derbent teşkilatında martoloslar da yer almış ve martoloslardan insan gücü olarak istifade edilmiştir. İncelediğimiz dönem Rumeli’de eşkıyalık olaylarının çok olması nedeniyle de derbent teşkilatına önem verilmiş ve teşkilat uygulamalarında değişikliğe gidilmiştir. Derbent teşkilatının güvenlik gücünü oluşturması ve teşkilattaki tutumlarını ortaya koymak adına martoloslar üzerinde durularak derbent teşkilatını açıklamaya çalışacağız.

Kaynaklarda değişik yazımları ile karşımıza çıkan martolos kelimesi, Bizanslılar ’da bir milis güç olan Armatolos veya Amartolos’a bağlanır. Martolos, Osmanlı’nın ilk zamanlarında Hristiyan askerlerden savaşlarda faydalanma yoluna gidilmesiyle birlikte bir teşkilat olarak Osmanlı Devleti’nde vücut bulmuştur. Osmanlı bunları farklı zamanlarda farklı görevlerde istihdam etmiştir. Muhbir ve casus olarak kullanıldıkları gibi muhafız ve derbentçi olarak da görevlendirilmişlerdir. Bu teşkilatta zimmiler görev aldıkları gibi ihtiyaç halinde Müslümanlar da teşkilata dâhil edilmiştir (Özcan, 2003: 64-66). Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri derbent teşkilatında yer alan martolosların diğer alanlardaki faaliyetleri azalmakla birlikte iç hizmette kullanımları devam etmiştir (Keser, 1999: 273).

XVI. yüzyıl boyunca güçlü dönemlerini yaşayan martoloslar, daha XVII. yüzyıla girmeden başlayan savaşlardaki ayaklanmalar neticesi zayıflık göstermiştir. XVII. yüzyılda sefer martolosları kalkmış (BOA. C.DH. 229-11433); iç hizmet martolosları önem

⁷Bir misal olarak, Manastır Şehri’nde konaklayan 1.000 sekbanın masrafları olan 51.500 akçe şehir ahalisine tevzî ettirilmiştir.

⁸ Detaylı bilgi için bakınız .,(Orhonlu, 1990).

kazanmıştır. Mahalli makamların girişimiyle teşkilat kurulmaya başlanmıştır. Merkezi yönetimin onayı ile deteşkilatın görevi kesinlik kazanmış oluyordu. Teşkilat, görevlerini ilgili kadıların martolosbaşı ile yaptığı anlaşmaya göre icra ederlerdi. Şöyle ki MartoloslarGüvenlik görevlerinin yanında miri malı tahsili, toprağın devamlı meskûn olması, işlenmesi, maden muhafızlığı ve göçebelerin iskânı görevlerinin yanındaBalkanlarda mülkî ve adlî mercilerin muhafızları durumundaydılar (Özcan, 2003: 64-66).Martoloslar, XVII. yüzyıldan sonra derbent teşkilatına bağlandı ve Müslümanlaştırılmaya çalışıldı (MŞS, 34: 47).⁹Devlet, teşkilat için vergi toplamak suretiyle askerlerin ücretlerini karşıladı (MŞS, 33: 48).Böylece Teşkilat 1708'de düzene sokulmaya çalışılsada başarılı olunamamış (MŞS, 33: 9)¹⁰ve martoloslardan oluşan teşkilat daha sonra lağvedilmiştir(Özcan, 2003: 64-66).

Martoloslar, kendilerine çizilen bölgelerin güvenliliğinden sorumlu olmuşlardır. *Martolosbaşılarna* Manastır Kazası'nın da içinde bulunduğu Kalurunya, Üstürde, Kesriye, Vodonya ve Pirlepe kazalarındaki derbentlere güvenliğin sağlanması sorumluluğu verilmiştir(MŞS, 33: 44). Derbentlerin güvenliğinin sağlanması sorumluluğu uhdesine verilen martoloslara ise “*bölükbaşı*” atanmıştır. Bölükbaşı ise kendisine vekil de atayabiliyordu(MŞS, 34: 5).

Merkezi yönetim martolosların nizamını tesis etmek için martolosbaşı tayin etmiştir. Hatta devlet bu görevliyi dahi keyfiyet üzere bırakmayıp takibini yapmış olup teftiş ettirmiştir(MŞS, 33: 9). Rumeli sol kazalarında ferman üzere teftiş ile martolosların faaliyetlerinin neler olduğu, kaç nefer oldukları, ne kadar harç ve masraflarının olduğunu vs. mübaşir vasıtasıyla görebilmişlerdir.

Zaman zaman görevi kötüye kullanma ve keyfiyet hallerinden dolayı haydutluk ve eşkıyalık olaylarının artması üzerine ahalinin şikâyetleri olmuştur. Bu yüzden merkezi yönetimden uyarılar olmuştur. Mesela 1711 senesinde martolosbaşının keyfiyet üzere olması nedeniyle uyarılmış ve martolosbaşı durumunu düzelttiği için göreve devam etmesi istenmiştir(MŞS, 34: 48).¹¹

Martoloslar görevlerini icra etmek yerine zaman zaman eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuş; bu yüzden devletçe teşkilat bazında yeni düzenlemelere gidilmesine neden

⁹Pirlepe, Karaferye, Üstürde, Kalurunya, Kesriye ve Manastır derbentleri için Tırhala ve Yanya sancaklarından Müslüman ve mutemet kişiler martolos olmak için talep edilmiştir.

¹⁰1708 ve 1711 senelerinde martolosların nizamı için memur olarak Osman görevlendirilmiştir.

¹¹Yenişehir kadısı tarafından Martolosbaşı Osman'a yetkilerini aşır keyfiyet üzere olup olmadığının takibi ve teftişi için mübaşir tayin edilmiştir.

olmuştur. Mesela Vezir Hüseyin Paşa’nın haydutlar hakkındaki malumatlarına binaen çıkan fermanla, Rumeli dâhilindeki kazalarda martolosbaşı ve maiyetindeki neferlerin ve Arnavut eşkıyasından bazılarının zulüm ile hareket etmeleri, cebren altın ve akçe toplamaları ve saire martolosların lağvedilerek yerine yeniden martoloslar toplanması ve *Sicillat-ı Mâhfûza* kaydı yapılarak geçitlerin ve kazaların güvenliğine ihtimam gösterilmesi emredilmişti. Böylece martolosların gücünü oluşturan zımmi güçlerin yerine derbentlerin olduğu yerlerden kişilerin derbentçi olması kararlaştırılarak teşkilat, denetim altında tutulmaya çalışılmıştır(MŞS, 30: 20). Daha 1707 senesi Manastır Şehri civarında ferman gereği martolosların dağıtılması istenmiş yerine derbentlerin yer aldığı karye ahalisinin derbent muhafazasına getirilerek yolların ve güzergâhların emin ve salim olması için buyruldu çıkarılmıştır(MŞS, 32: 50).

Martoloslar üzerindeki değişiklikler bir sonuç vermemiş olacak ki derbentlerin yer aldığı birçok köy sakinlerinden zimmiler dahi, şikâyetlerinde Manastır’da bulunan *Derbend-i Adide’de* kefere taifesinden olan sekbanların olumsuz tutumlarından dolayı teşkilat için dürüst olan Müslümanlardan martolos olmaları istemişti.(MŞS, 33: 2).

Kazaların derbentlerinde görev yapan martolosların bazılarının değişmesi ve azli ile Müslümanlardan bu vazifeye görevli seçilenlere *hüccet* verilmiştir. Böylece Manastır’da PovantDerbend’ine 40 kadar nefer ile bunlara bölükbaşı olan Kasım vazifeli olmuştur(MŞS, 33: 2). Yine martolosların azl ve tayin işleri ile ilgili olarak Kasım Bölükbaşı’na (kumandan) 40 neferi ile derbent muhafızlığı için *Temessük* verilmiştir(MŞS, 33: 7). Kasım Bölükbaşı’nın yerine 1708 senesinin ikinci yarısı için İbrahim’*etemessük* verilerek İbrahimbölükbaşıluğa getirilmiştir(MŞS, 33: 20).

Martolosların derbent teşkilatında sonunu getiren hususlar şüphesiz asli görevlerinin zıttı olan eşkıyalık yolunu seçmeleri olmuştur. Nitekim eşkıyalık olayları ile birlikte martolosların eşkıyalığa soyunması hususunda martolosbaşı merkezi yönetimce uyarılmıştır. İstihdam edilmeyen ve tebdil üzere olan martolos eşkıyalığına karşı tedbir alınması istenmiştir. Bu gibi durumlardan dolayı teşkilata yeni üyelerinin güvenilir Müslümanlardan seçilmesi istenmişti(MŞS, 33: 21).

Martolosların eşkıyalığa bürünmesinin yanında yine başka bir tehlike eşkıyaların martolos kılığı altında eşkıyalık yapmaları olmuştur.1713 senesine gelince Manastır’ın da içinde bulunduğu Rumeli sol kazalarında martolos kılığına bürünmüş eşkıya ve haydutluğa karşı önlem alınması istenmiştir(MŞS, 33: 37).

Derbentlerin güvenliği sadece ahalinin huzur ve güvenliğinin temini için değil aynı zamanda devlet erkânının, ulakların ve İstanbul’a olan nakillerin ve hazinenin merkeze aktarılmasında güvenli bir geçiş imkânı sağlamıştır. Bu gibi durumlarda derbentlerin güvenliğinin tesis edilmesi hususunda önlemlerin alınmasına yönelik güvenli geçişin temin edilmesi istenmiştir (MŞS, 31: 31).

1722 senesinden itibaren Rumeli’nde vaki derbentlerin martolosları, *pandurneferatının* (derbent bekçisi) *ve pandurbaşılığının*, Hatt-ı Hümayûn ile külliye ref’i söz konusu olmuş olup hudut ve geçit ahailerinin buldukları yerlerin muhafazasını yapmaları şartı ile nizam verilmiştir (MŞS, 51: 46). Bu tarihten itibaren *pandurbaşılığı* yerine *derbentçiyânbaşı* tabiri getirilmiştir. Yeniçeriler üzerine ise *başbuğ* tayin edilmiştir. Kaza ahalisinin arzuhalı ile bunun da ref’i istenmiş, yerine kaza ahalisinden olan muhafızların birbirlerine kefaleti ile *hüccet-i şer’iyye* verileceği üzere tanzim kılınmıştır. 1748 senesi derbentçiyânbaşı görevi kaza ahailerinden olan Ömer ve İsmail’e tevcih edilmiş olup berat-ı şerif verilmiştir. Fakat kaza ahailerinin istekleri üzere ref’ olunmuşlardır. Yeni nizam gereğince telhis ile kaza ahailerinin kendi derbentlerini savunmalarını istenmiştir (MŞS, 51: 46).

Tüm bu değişimler sonucunda martoloslar ilga edilmiştir. Derbent teşkilatına ise derbentlerin bulunduğu yerin ahailer tarafından korunacağı belirtilerek derbent teşkilatı Tanzimat’a kadar varlığını sürdürmüştür.

Eşkîyalık Olayları ve Martolosların Tutumları

Eşkîyalık, daha ziyade düzene tabi olmak istemeyen asilerin bireysel veya guruplar halinde sergiledikleri faaliyetlerle kimliklerinden sıyrılmış kimseler olup devamlı bir şekilde yer değiştiren ve güçleri nispetinde devlet ve reaya karşı kanun dışı tavırları ile eylemlerde bulunanların sergiledikleri asilik hareketleri olarak telakki edebiliriz. Durmadan yer değiştirerek kasaba ve köylerde baskınlar verip gasp, cinayet, ırza ve mala tecavüz gibi hareketleriyle devamlı reayayı bezdiren ve devleti güvenlik alanında uğraştıran haydut taifesi devlet ve reaya için bir mazarrat olmuştur.

Eşkîya taifesinin, ulaşım ve iletişimin zayıf olduğu dönemde varlık göstermek ve mevcudiyet bulmak için reayayı sindirme yolunu seçmesi, devletin güvenlik güçleriyle karşılaşmamak için devamlı yer değiştirmesi ve dağları mesken tutması eşkîyalığın yaşamsal rollerini oluşturmuştur. Biz bölgesel olan bu sorunun Manastır Şehri’ne yansıyan yönlerini

ele almış olup yeri geldiğinde Rumeli’nin diğer şehir ve kasabalarının da ortak bir sorunu olması hasebiyle belgelere yansıyan yönleri üzerinde de durarak özel ve genel mahiyetiyle konuyu irdelemeye çalışacağız.

İncelediğimiz dönem eşkıyalık faaliyetlinin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu yoğunluk sadece Manastır Şehri ile sınırlı kalmamış esasında 1683-1699 yıllarında meydana gelen savaş ortamında ve sonrasında Rumeli’nin hemen hemen geneline yayılmıştır (Karagöz, 2006: 376-379).¹² Zira eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçebilmek için 1733 senesinde Rumeli Eyalet merkezinin geçici bir süreliğine Manastır’a alınması için Hatt-ı Hümayûn bile çıkartılmıştır(BOA. AE. SAMD. III. 1-21).

Eşkıyalık olaylarının artmasında ve güvenlik zafiyetinin ortaya çıkmasında birçok faktör etkili olmuştur. Osmanlının içinde bulunduğu savaş sonrası asayiş ortamı en büyük etken iken Rumeli’nin bir jandarma kuvveti niteliğinde olan ve derbentlerin güvenliğinden sorumlu martolos teşkilatı ise gerekli güvenliği sağlamada başarı gösterememişlerdir. Hatta asi davranışlarıyla eşkıyalığa bile kalkıştıklarından kaza ve köy ahalisinin durumu zayıflamış ve reaya fakir düşmüştür. Vergilerini vermekte zorluk çeken reaya zaman zaman bu hususta devletten aman dileyerek vergi tahsilinde indirimine gidilmesini dahi talep etmiştir(BOA. AE. SAMD. III. 203-19580). Öyle ki 1737 senesinde Ordu-yuHümâyûn’da bulundurulmak üzere Manastır Kazası’ndan istenilen 60 kıta öküz arabası ahalinin fakir durumu gözetilerek 30 kıta arabaya indirilmiştir(BOA. AE. SMHD. I. 27-1638). Ahalinin bu fakirlik durumuna mukabil Manastır’ın ziraî ve hayvancılık potansiyeli yüksektir. Bu faaliyetler zirai hayatı ve hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Kadimde Manastır’ın bu alanlarda ne kadar zengin olduğunu Mehmet Tevfik’in bir seyyahattan aktardığı bilgilerde görebiliyoruz. Meşhur seyyah 1773’de Manastır’dan geçtiğinde beygir, kısrak vs. hayvanatın Avrupa’nın her tarafına özellikle Macaristan’a gönderilmesinde Manastır’ın büyük bir potansiyele sahip olduğunu söylemektedir (Tevfik, 1910: 26).

Martolosların ve eşkıya guruplarının zaman zaman müşterek olarak eşkıyalık faaliyetlerine giriştikleri olmuştur. Bu eşkıyaların ‘*biz martolosuz*’ demeleri ile derbentlerden geçenlerden haksız yere geçiş akçesi talep etmeleri, vermeyenlerin mallarına el konulması, kaza ahalisinden altın toplamaları, nefisleri için adam öldürmeleri, yağma ve çapulculuk etmeleri ve dahi Arnavut eşkıyası ile martolosların birbirlerinin girdiği mahallere

¹² Mehmet Karagöz, mühimme defterleri üzerinde yaptığı çalışmada eşkıyalık ile ilgili hükümlerin Rumeli kazalarının çoğuna gönderildiğini belirtir.

girmelerine izin vermeleri hep martolos kisvesi altında gerçekleştirdikleri eylemleri olmuştur. Devlet bu durumu acilden halletmek için Arnavut taifesinden olan martoloslar hariç tutularak yerliden birbirlerinin kefaletiyle birer martolosbaşı ve 30-40 kadar nefer kazalara sevk edilerek kaza ahali ve derbent yolları güvenlik altına alınmaya çalışılmıştır. Martolosların bu tutumlarından dolayı martolos teşkilatlanmasına düzen ve intizam verilmesi yönünde değişikliğe gidileceği görülecektir.¹³ Tüm bu gelişmeler neticesinde emr-i şerif üzere *Han-ı Cedid ve Üsküp Nezâreti Derbentleri*’nden gayri diğer martolosbaşı ve martolos kayıtları iptal olunmuş ve Defterdâr Mehmet tarafından ilam olunmuştur. Saray-ı Atik dizdarlarından Hacı Mehmet’in martolosbaşılığı Hatt-ı Hümâyûn ile olmuştur. Diğer martolosbaşılar ise kendi talepleriyle ve ahalinin ittifakları üzere olmuş olup ilâm ile bildirilmiştir (MŞS, 30: 19).

Bu düzenlemelerden sonra bile bu teşkilatla ilgili sorunların bitmediğini görüyoruz. Manastır’ın ileri gelenleri ve devlet görevlileri mahkemeye başvurarak martolosların nizamını, eşkıyanın tedip edilerek askeri masrafların mahalli kaynaklardan karşılanmasını ve yeniden martolos başı tayin edilmesini istemişlerdir (BOA.A.DVNSMHH.d. 118-1701). Fakat her nedense genelde martolosbaşı olarak başa gelenler eşkıya ile bir olma yolunu seçmişlerdir. Mesela Manastır ve Pirlepe kazalarının Martolosbaşı Kara Ali’nin uhdesine verilen işlerle yetinmeyip başına topladığı eşkıya ile berâtına dâhil olmayan kazalara gidip köy köy gezerek ahaliye zulmettiği ihbarları alınmış ve bunun takibi istenmiştir (BOA.A.DVNSMHH.d. 118-1701).

Martolos teşkilatı eşkıyaya karşı şehrin güvenliğinde yer almış olup bu teşkilatı şehrin mahallelerinin asayişini sağlamak adına bir güvenlik birimi olarak görmekteyiz. 1709 yılı haydutluk ve eşkıyalık faaliyetleri zuhur edince vilayet sakinlerinin şikâyetleri doğrultusunda mahallelerin muhafazası, sekbanların tedariki (Arnavutlardan olmamak şartıyla), bölükbaşı ve sekbanların dikkate alınması hususunda yerli ahalden seçilmesi gibi güvenliğin ehemmiyetini artıracak tedbirler gözden geçirilmiştir (MŞS, 33: 28). Martolosların olumsuz tutum ve davranışlarından dolayı özellikle yerli ahalden seçilmeleri istenmişti.

Manastır’da eşkıyalığın sık sık görülmesindeki sebeplerden bir tanesi de şehrin bulunduğu konum itibarıyla dır. Sınır ve hududa yakın olması ve bir tampon bölge olması Arnavut eşkıyasının saldırılarına ve faaliyet göstermesine açık kapı bırakmıştır. Bunun yanında Rumili dâhilinde olan kazalar ile komşu olmasının bir neticesi olarak ilişki içinde

¹³Martolosların tutum ve davranışlarından dolayı teşkilat lağvedilmiş ve yerli ahalden bu teşkilat için alım yapılmaya başlanmıştır.

bulunması eşkıyaların hareket alanını genişletmiştir. Eşkîyalık faaliyetlerinde şehrin nüfusunun kalabalık olması ve yerli şakilerin ortaya çıkması diğer bir etken olmuştur. Yine de eşkıyalık olaylarına ana etken sefer zamanlarında haydut, kuttau't- tarik eşkıyası, yerli şakiler ve başıboş levendatların eşkıyalık hususunda ortaya koydukları faaliyetler olmuştur(MŞS, 50: 31). Bunun için geçitlerin ve derbentlerin muhafazası muhkem hale getirilerek kaza yöneticileriyle ittifak halinde olunmaları fermanla bildirilmiştir. Saydığımız bu etkenler doğrultusunda özellikle baharın gelmesiyle birlikte yerli şakiler de boy göstermişlerdir. Bundan dolayıdır ki şakilerin kazadan kazaya dolaşması ile Rumeli valisi, Rumeli dâhilindeki kazaların görevlilerine birlikte hareket etmelerini ve olayların üzerine gitmelerini tembih etmiştir.

Eşkîyalık olayları yukarıda belirttiğimiz üzere sadece Manastır dâhilinde olan bir husus değildir. Aynı zamanda Rumeli'nin diğer kazalarında da ortak bir sorun teşkil etmiştir. Rumeli'nin sağ, sol ve orta kolunda bulunan kazalarda da eşkıyalık olayları görülmüş ve ahalinin nizamı, ticaret ehlinin huzuru ve yolların güvenliğinin temin edilmesi için daha yüzyılın başlarında 1704 senesinde Hüseyin Çavuş görevlendirilmiştir(MŞS, 30: 10). Zira zimmi ve Arnavut eşkıyasının şekavetleri (zulümleri, tecavüzleri, haksızlıkları) ile martolos taifesinin bunlarla iş tutarak yoldan gelip geçenlerden para almaları ve köylere ikişer ve üçer yüz eşkıya ile baskın vererek şer'i dışı uygulamada bulunmaları dolayısıyla bunların katledilmeleri ve şerhlerin def edilmeleri istenir. Eşkîyanın yol kesmesi sıklıkla olan bir şeydi özellikle İstanbul'a giden güzergâhlar firar eden eşkıyalarca tutulurdu(MŞS, 44: 39). Tüm bu olaylar karşısında ahalinin sığınacağı ve aman dileyeceği yer nizam koyucu devletten başkası değildi. İster Müslim ister gayrimüslim olsun devleti sahip görmüş ve bu olumsuz atmosferi tasvip etmemişlerdir. Manastır'da ve Rumeli'nin sol kol kazalarında *Kuttau't- tarik* eşkıyası ve haydut taifesinin yol kesme, gasp etme, baskın, tecavüz, katletme gibi zararlardan köy ahalisini oluşturan zimmiler mustarip olduğu için ve bu zararları def etmek için haydutluk faaliyetlerini sık sık mahkemeye taşımışlardır. Ve ele geçirilen eşkıyaların çoğunun sadakatli olacağına hükmedilmiştir. Aynı çetenin bir başka mensubuna ise yaptıklarından dolayı katline karar verilmiştir(MŞS, 33: 6).

Eşkîyalık faaliyetlerisık yaşanan hadiseler olmuştur. Bu faaliyetler adam öldürme, yaralama, gasp, sekbanlarla çatışmak ve muhabere etmekten köylünün mallarına zarar verme ve reayaya zulmetmeye kadar (cana kıyma, gasp, kulak kesme, dağa çıkarmak gibi) birçok alanda kendisini göstermiştir. Fakat bu saldırılara karşı durulması için de sık sık ferman

çıkarılmıştır(MŞS, 44: 11). Bununla birlikte kaza ahalisinin birbirlerine sahip çıkması için miri tarafından birbirlerini kefil etme yoluna gidilerek *Baş Muhasebe Defterine* kaydettirilmiştir(MŞS, 33: 28). Bundaki amaç eşkıyaya karşı işbirliği içinde olmak ve eşkıyanın ihbar edilmesini sağlamaktır. Mesela bu uygulamanın pratikteki faydasına misal getirecek olursak: Manastır'da BazarıkKaryesi'nde sakin olan Üstüpoki adlı zımminin çiftliğini basıp eşyalarını ve zevcesini gasp eden şakinin mahkemece kefiline müracaat edilmiş ve Rumeli Divanı'na bildirilmiştir(MŞS, 45: 24). Yine başka bir amaç eşkıyayı sırtını dayayacağı yatakdan¹⁴ (İlgürel, 1995: 466-469) yoksun bırakmak olmuştur. Çünkü yatakdı eşkıyaya yaşamsal bir alan oluşturmaktadır. Aksi takdirde herhangi bir mıntıkada yatakdı olmadan barınması imkânsızdır. Bu yüzden yatakdılar tespit edildiği zaman cezalandırılırdı. Bu amaçla Manastır'da sakin olan Dürzi Piyo veledi Görgev isimli zımmin sürekli huzursuzluk çıkardığı ve eşkıya ile birlik olup karışıklığa sebebiyet verdiği için Manastır'dan sürgün edilmişti (BOA.A.DVNSMHH.d. 116-696).

Şehrin güvenliğini en çok etkileyen unsur ise Arnavut eşkıyaları olmuştur. Bunun için de Manastır Kazası'nın Arnavut eşkıyasından muhafazası için zaman zaman kurrakocabaşlarıyla işbirliğine gidilmiştir. İttifak ve ahalinin iltimaslarıyla bekçi olarak iki bölükbaşı tayin edilmiş ve her ay 60 kuruş olmak üzere kendilerine ulufe bağlanmıştır. Hizmetine verilen 38 nefer sekban için ise her ay 3 kuruş ulufeden 6 aylık toplam 756 kuruş ve diğer masraflar dâhil 826 kuruş Kaza ahalisine tevzî edilmiştir(MŞS, 49: 41). Yine aynı şekilde Manastır Kazası'nın eşkıya ve hayduttan muhafazası için sık sık yeniçeri tayin edilmiş; ulufe, zehayir ve çuka bedelleri gibi masraflar ise kaza ahalisine vergi olarak tevzî edilmiştir(MŞS, 51: 44). Yani şehrin güvenliğini sağlayan teşkilatın giderleri ise ahali üzerine vergi olarak tahsis edilmesiyle karşılanır olmuştur. Mesela 1124'de bir yıllığına Martolosbaşı (Bölükbaşı) Hüseyin'e şehrin muhafazası için 1.074 kuruş ahali üzerine vergi olarak tevzî ettirilmiştir(MŞS, 35: 32). Yine 1721'de bir yıllığına 40 sekban için 644 kuruş meblağ ahali üzerine tevzî edildiğini görüyoruz(MŞS, 39: 115).

Herhangi bir eşkıyalık ve haydutluk olayları ile ilgili kazada, köylerde, yollarda ve derbentlerde olaylar zuhur ederse Rumeli Divanı'nabildirilmiştir(MŞS, 35: 23).Bu hususta Rumeli Divanı'na çokça ihbarlar olmuştur. Mesela 1720 senesine bakıldığında Arnavut eşkıyasının yol keserek vakıf mallarını gasp ettiklerini ve dahi cinayet işlediklerini görüyoruz. Bu gibi hadiseler Rumeli Divanı'na intikal ederdi(MŞS, 39: 17).Böylece Rumeli Valisi

¹⁴ Yatakdı, genelde eşkıyanın sindirmiş olduğu köylü veya zengin toprak ağaları ile asi olan devlet yetkilileri olmuştur.

tarafından takibi yapılırdı. Eşkîyalık ve haydutluk olayları çok zuhur ediyor olmalı ki¹⁵ bu husus üzerinde ısrarla durulmuş ve eşkîyalık olaylarının Rumeli Divanı'na bildirilmesi yönünde sık sık ferman çıktığı ve ilgili makamlara buyruldu irâd edildiği görülmektedir. Bu faaliyetlere karşı ise devlet erkânının beraber hareket etmesi, eşkîyaya karşı önlem alınması resmi yazışmalarla tembih edilmektedir.

Eşkîyalık olayları toplumu ekonomik ve sosyal yönden olumsuz etkileyen yönleriyle direk etki ettiği gibi dolaylı olarak da zararı ise devletin malî kaynağı olan ahalinin zararlarından ötürü devlete karşı yükümlü oldukları vergileri veremez olmalarıdır. Mesela 1714 senesine gelindiğinde Hotin taraflarından gelip Manastır'ın da içinde bulunduğu sol kol kazalarının karyelerinde zuhur eden Marhalaç eşkîyaları baskınlar yapıp hayvanları gasp etmişlerdir. Reayanın bu yüzden mustarip oldukları ve mal varlığı kaybı yaşadıkları görülmüştür. Fakir düşen reaya zaman zaman bazı vergileri vermekte zorlanmıştı(MŞS, 36: 28).¹⁶ Hatta bu yüzden köylerin boşaldığı dahi olmuştur. Öyle ki mukataa sahibi olan İbrahim paşaHümâyûn'a arzuhal ederek eşkîyalardan dolayı yerlerinden ayrılan reayanın kadim yerlerine nakil ve iskân edilmesini istenmiştir(MŞS, 30: 9). Böylece sıkça yaşanan eşkîyalık olaylarına karşı Rumeli valisi bölgeyi teftiş ettirmiştir.

Eşkîyaların doğrudan verdiği bir zarara örnek gösterecek olursak: Eşkîyaların büyük hünelerinden sayılan dağa adam kaçırma olaylarından bir tanesi ki sıklıkla olan bir şeydi-mesela Değirmenci İsmail dağa kaçırılan çocuğunun salıverilmesi için değirmenin iflasını vermek zorunda kalmıştır(MŞS, 39: 4).

Devlet eşkîya ile mücadelede üstüne düşen vazifeyi yerine getirmek için önlemler almış ve bunlarla mücadele içinde olmuştur. Gerek güç kullanarak gerek aman vererek eşkîyaları topluma kazandırmada şer'i olanaklar içerisinde çözüm yolunda emin davranmıştır. Eşkîyalık hareketlerine karşı birçok önlem alınmaya ve nizam tesis edilmeye çalışılmış olup bu hususta birçok ferman çıkmıştır. Bir fermanla belirtildiğine göre özellikle kırsal alanda kaçak olan eşkîyalar yüzünden reayann mustarip olduğu belirtilerek devlet bunları yok etmek için bu işin üstüne gitmiş; ister Müslüman olsun ister gayrimüslim hallolmaları, iyi niyetlilerine aman verilmesi yönünde de barışçıl bir yaklaşım sergilemiştir. Ve bu itibarla geriye hiçbir eşkîyanın kalmaması amaçlanmıştır. Şehrin güvenliği hususunda gönderilen

¹⁵ Bu hususta Evliya Çelebi de Manastır Şehri'nin eşkîyasının çokluğundan bahseder. Özellikle Arnavut eşkîyasının çok olduğunu belirtir. Bkz.(Çelebi, 1986: 574).

¹⁶ Manastır Kazası için 2,000 guruş olan sürsat bedelinin eşkîyadan dolayı durumu zayıf düşen reayadan 1,000 guruş alınması kararlaştırılmıştır.

fermanlarda da eşkıyaya karşı kadı, voyvoda, kethüdâyeri, yeniçeri serdarı gibi devletin önde gelen yöneticileriyle ayân ve iş erleri de dâhil olmak üzere top yekûn karşı konulması ve her nerede bir eşkıya zuhur etse tutuklanarak hallolması istenilmiştir(MŞS, 42: 104). Bu hususta eşkıyayı sindirmek için çözüm yolları sunularak eşkıyanın tasfiyesine çalışılmıştır. Önemli bir adım olarak eşkıyaların devletin iyi niyetine teslimiyet göstererek bu işin güç kullanmadan hal olunması yoluna gitmesini söyleyebiliriz. Mesela, kazalarda bulunan eşkıyaların silahlarını bırakıp önceden sakin oldukları mahallerde tekrardan ikamet edebilmeleri için ferman çıkmış ve martolos olmamaları şartıyla ziraatla uğraşmalarına veya meşguliyetleri her ne ise o işle iştigal olmalarına müsaade edilmiştir(MŞS, 33: 23).

Yine bu hususta haydutluktan ferağ edip eline cizye evrakı verilip affedilenler de olmuştur. Böylece şaki topluma kazandırılmıştır(MŞS, 31: 59). Manastır Kazasında ellerine cizye evrakı verilip reaya sıfatı alan kişiler belgelerde kayıtlı olduğu üzere birbirlerine kefil olmak suretiyle kaydedilmiş olup toplamda 256 haydut ve hırsızın şaki olmaktan vazgeçip reaya sınıfına dâhil oldukları görülmektedir(MŞS, 41: 56).Eşkıyaya aman vermek ve topluma kazandırmak amacı güden Osmanlı’nın bu eşkıyalık faaliyetlerine karşılık izlediği politikaların ne denli başarılı olduğu diğer kazalardaki topluma kazandırılan şakilerin sayılarından da anlayabiliriz.

Manastır Kazası’nın yanı sıra Kalurunya, Kesriye Tokuş, Pirlepe ve Moruhova gibi kazalarda da Arnavut taifesinden martolos eşkıyası 700- 800 kadar ki; biz martolos olmaktan vazgeçip tüfek ve kılıç bırakıp cizye vermek şartıyla ellerine cizye evrakları verilip *mahfuz* defterlere kaydı yapılması istenir. Bu eşkıyalar artık biz martolos değiliz deyip yerleştikleri mahalde ileri gelenlerin kefil olmalarıyla eşkıyalıktan kurtulmaları hususunda ferman çıkmış olup reyanının malına, şahsına ve saire zararları dokunmamak için kayıt altına alınmaları istenir. Ve eşkıyalıktan ref’leri hususu söz konusu olup aynı zamanda mesfur oldukları yerlerde martolos namıyla ayânların kefil olmasıyla mütemekkin (sakin) olabilmeleri hususu söz konusudur ki bu eşkıyalar daha öncesinde biz martolosuz deyip kazalardan akçe almaları sebebiyle üzerlerine bir gurup asker gönderilerek dağıtılan eşkıyadan başkası değildir(MŞS, 32: 25). Yine martolos namıyla gezenler de vardı ki bunlar kaza kaza gezip biz martolosuz demeleriyle Manastır ve civarındaki kaza ve köylerde gezip dolaşan Arnavut eşkıyası, ahaliden parasız yem, yiyecek, mal ve erzak talep ediyorlardı(BOA.A.DVSNMHH.d. 119-111).

Devletin tüm bu tedbirlerinin yanında Rumeli kazalarındaki ahali eşkıyalık faaliyetlerine karşılık birbirlerine kefil ettirilmişlerdir. Bu tutum eşkıyalığa karşı bir tedbir ve eşkıyayı tez zamanda tanıyabilme imkânı sağladığı gibi reayanın birbirinden emin ve salim olmalarını sağlamıştır(MŞS, 46: 43-44). Bu yöntemin eşkıyalık faaliyetlerinde caydırıcı bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Zira önceki yıllara göre eşkıyalık olaylarında azalma olduğu ve herhangi bir olayın belgelere yansımadığını söyleyebiliriz. Eşkıyaların ahaliye verdikleri zararların giderilmesi hususunda da devlet zaman zaman duyarlılık göstererek zararların telafisini yapacağını Hatt-ı Hümayûn ile bildirmiştir. Bu hususta eşkıyalarca katledilen Haneli Karyesi imamı olayının keşfi ve tahriri yapılarak Rumeli Divanı'na bildirilmiştir(MŞS, 43: 76).

Eşkıyalık olayları ahaliye o kadar bıkkınlık vermiş olacak ki onları yerinden edecek dereceye ulaşmıştır. Bu hususta Rumeli taraflarından İstanbul'a göç eden reaya için buldukları yerden firar etme durumları ortaya çıkmıştır. Devlet-i Aliye'ce ihbar alınan bu durum devlet erkânına bunların yerlerine teslimi hususunda emir buyurulmuştur. Zira vergi ve nüfus konusunda sıkıntı yaşanacağından uygun bulunmamıştır(MŞS, 44: 39-40).

Devlet sadece eşkıyalık olayları zuhur ettiği zaman onlarla mücadeleye girmemiştir. Her zaman için teyakkuzda olmuş ve tedbirler almıştır. Özellikle bahar aylarında ortaya çıkan eşkıyalara karşılık hemen hemen her bahar gelmeden eşkıyalık için oluşan müsait ortama binaen önlemler alınması için fermanlar çıkmıştır(MŞS, 53: 50). Tabi asıl tedbir eşkıyalığa karşı güvenlik güçlerinin oluşturulması olmuştur. Derbentler muhkem hale getirilip şehrin muhtelif zayıf noktalarında da sekban görevlendirilmiştir. Mesela şehrin eşkıyadan muhafazası için Kevat ve Sahra koluna 39, Teymürhisar koluna ise 50 sekban 110'ar para ücret ile yerleştirilmiştir(MŞS, 53: 67).

Sonuç

Manastır Şehri'nde XVIII. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde zaman zaman eşkıyalık olayları gerçekleşse de bu faaliyetler alınan tedbirler ve eşkıya ile mücadele neticesinde sükûnet bulmuştur. Osmanlı'nın batı hudutlarını güvence altına alması bu hususta önemli bir faktör olmuştur. Eşkıyalık olaylarının azalmasının diğer bir sebebi ise martolosların teşkilattan çıkarılarak yerlerine Müslüman kesimden kişilerin yerleştirilmesi olmuştur. Ahali kendi imkânlarıyla derbentlere sekban çıkarmaya başlamıştır. Tabi tüm bu değişikliklerle beraber asıl etken Osmanlı'nın kararlı bir şekilde eşkıyalıkla mücadelesi olmuştur. Bu sayede

1750'lere doğru eşkıya ile mücadele sonuç vermiş olmalı ki eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili pek fazla belge kayıtlarda karşımıza çıkmamaktadır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Manastır Şer’iyye SicilleriYabancı Arşivler (YB. 021. D.) Fonu

BOA., Manastır ŞS. 45, s.37 H. 20 Muharrem 1149/M. 31 Mayıs 1736.

BOA., Manastır ŞS. 46, s.64-65 H.10 Ramazan 1150/1 Ocak 1738.

BOA., Manastır ŞS. 38 s.8 H. 24 Rebiyülahir 1131/M.16 Mart 1719.

BOA., Manastır ŞS. 46, s.48 H. 28 Cemaziyülevvel 1150 /M. 23 Eylül 1737.

BOA., Manastır ŞS. 46, s.45. (tarih düşülmemiştir).

BOA., Manastır ŞS. 45, s.63-64. H. 25 Ramazan 1150/M. 16 Ocak 1738.

BOA., Manastır ŞS. 45, s.37. H. 22 Muharrem 1149/M. 2 Haziran 1736.

BOA., Manastır ŞS. 45, s.43-44 H. 10 Safer 1149/M.20 Haziran 1736.

BOA., Manastır ŞS. 46, s.28. H. 1149/M. 1736.

BOA., Manastır ŞS. 46, s.29. H. 5 Zilkade 1149/M. 7 Mart 1737.

BOA., Manastır ŞS. 44, s.5. H.23 Zilhicce 1146/M. 27 Mayıs 1734.

BOA., Manastır ŞS.34, s.47. 10 Rebiyülahir 1123/M. 26 Temmuz 1711.

BOA., Manastır ŞS. 33, s.48. 19 Cemaziyülevvel 1121/M. 26 Ağustos 1709.

BOA., Manastır ŞS. 33, s.9. H. 20 Rebiyülahir 1120/M. 9 Temmuz 1708.

BOA., Manastır ŞS. 33, s.44. 20 Şaban 1121/M. 25 Ekim 1709.

BOA., Manastır ŞS. 34, s.5. H.1123/M. 1711.

BOA., Manastır ŞS. 34, s.48. H. 1 Rebiyülahir 1123/M. 19 Mayıs 1711.

BOA., Manastır ŞS. 30, s.20. (tarih düşülmemiştir).

- BOA., Manastır ŞS. 32, s.50. H. 25 Safer 1119/H. 28 Mayıs 1707.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.2. H. 10 Rebiyülevvel 1120/M. 30 Mayıs 1708.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.7. H. 9 Rebiyülahir 1120/M. 28 Haziran 1708.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.20. H. 1 Muharrem 1120/H. 23 Mart 1708.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.21. H. 30 Zilkade1120/H. 10 Şubat 1709.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.37. H. Rebiyülevvel 1125/M. 26 Nisan 1713.
- BOA., Manastır ŞS. 31, s.31. H. 9 Recep 1116/M. 7 Kasım 1704.
- BOA., Manastır ŞS. 51, s.46. H. 29 Şevval 1161/M. 22 Ekim 1748.
- BOA., Manastır ŞS. 30, s.19. H. 10 Rebiyülahir 1116/M. 12 Ağustos 1704.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.28. H.16 Safer 1121/M. 27 Nisan 1709.
- BOA., Manastır ŞS. 50, s.31. H. 1158 (ay ve gün belirtilmemiştir)/M.1746.
- BOA., Manastır ŞS. 30, s.10. H. 20 Zilkade 1115/M. 26 Mart 1704.
- BOA., Manastır ŞS. 44, s.39. H. 29 Şaban 1147/ M.24 Ocak 1735.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.6. H. 9 Rebiyülahir 1121/M. 18 Haziran1709.
- BOA., Manastır ŞS. 44, s.11. H. 29 Zilkade 1146/M. 3 Mayıs 1734.
- BOA., Manastır ŞS.45, s.24. H. 6 Ramazan 1148/M. 20 Ocak 1736.
- BOA., Manastır ŞS. 49,s.41. H. 7 Recep 1159/M. 26 Temmuz 1746.
- BOA., Manastır ŞS. 51, s.44. H. 27 Şevval 1160/M. 1 Kasım 1747.
- BOA., Manastır ŞS. 35, s.32. H. 30 Zilhicce 1124/M. 27 Ocak 1713.
- BOA., Manastır ŞS. 39 s.115. H.12 Zilhicce 1133/M. 4 Ekim 1721.
- BOA., Manastır ŞS. 35, s. 23. H. 2 Cemaziyülahır 1124/M. 7 Temmuz 1712.
- BOA., Manastır ŞS. 39, s.17. H. 7 Zilkade 1132/M. 10 Eylül 1720.
- BOA., Manastır ŞS. 36, s.28. H.20 Rebiyülahir 1126/M. 5 Mayıs 1714.
- BOA., Manastır ŞS. 30, s.9. H. (ay ve gün belirtilmemiş) 1115/M. 1703.
- BOA., Manastır ŞS. 39, s.4. H. 27 Ramazan 1132/M. 2 Ağustos 1720.
- BOA., Manastır ŞS. 42. , s.104. H. 1 Zilkade 1142/M. 18 Mayıs 1730.
- BOA., Manastır ŞS. 33, s.23. H.20 Zilkade 1120/M. 31 Ocak 1709.

BOA., Manastır ŞS. 31, s.59 (tarihsiz)

BOA., Manastır ŞS. 41, s.56. H. 1141 (ay ve gün belirtilmemiş)/M. 1729.

BOA., Manastır ŞS. 32, s.25. H. 8 Cemaziyülevvel 1118/M. 18 Ağustos 1706.

BOA, Manastır ŞS. 46, s.43-44. H. 15 Safer 1150/M.14 Haziran 1737.

BOA., Manastır ŞS. 43, s.76. H. 14 Zilkade 1144/M. 9 Mayıs 1732.

BOA., Manastır ŞS. 44, s.39-40. H. 20 Recep 1165/M. 3 Haziran 1752.

BOA., Manastır ŞS. 53, s.50. H. 29 Safer 1165/M. 17 Ocak 1752.

BOA., Manastır ŞS. 53, s.67. H. 1 Recep 1166/M. 4 Mayıs 1753.

Cevdet (C.) Tasnifi/ Dahiliye (DH.) Fonu

BOA., C.DH. 229-11433. H. 29 Safer 1143/M. 13 Eylül 1730.

Maliyeden Müdevver Defterler(MAD.d.) Tasnifi

BOA., MAD. d. 4712-534.

Bab-ı Asafî Tasnifi/Bab-ı Asafî Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri (A. DVNSMHM.d.) Fonu

BOA., A.DVNSMHM.d. 118-1701. H. 10 Safer 1124/M. 19 Mart 1712.

BOA., A.DVNSMHM.d. 118-1701. H. 29 Rebiyülahir 1124/M. 5 Haziran 1712.

BOA., A.DVNSMHM.d. 116-696. H. 20 Cemaziyülevvel 1121/M. 28 Temmuz 1709.

BOA., A.DVSNMHM.d. 119-111. H.30 Ramazan 1123/M. 11 Kasım 1711.

Ali Emiri (AE.) Tasnifi/Ahmed III (AE. SAMD. III.) Fonu veMahmud I (AE. SMHD. I.) Fonu

BOA., AE. SAMD. III. 1-21, H. 18 Rebiyülevvel 1143/M. 1 Ekim 1730.

BOA., AE. SAMD. III. 203-19580. H. 28 Cemaziyülahır 1125/M. 22 Temmuz 1713.

BOA., AE. SMHD. I. 27-1638. H. 4 Zilkade 1149/M. 6 Mart 1737.

Tetkik Eserler

ÇELEBİ, E. (1986). Evliya Çelebi Seyahatnamesi, V, İstanbul:Üçdal Neşriyat.

HALAÇOĞLU, Y. (1994). Derbend.TDVİA, IX, İstanbul: TDV Yayınları, 162-164.

İLGÜREL, M. (1995). Osmanlılar ’da Eşkîyalık Hareketleri.TDVİA, XI, İstanbul: TDV Yayınları, 466-469.

UZUNÇARŞILI, İ. H.(1997). Büyük Osmanlı Tarihi, V, Basım Yeri Bilgisi Yok: TTK Yayınları.

KARAGÖZ, M. (2006). 17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri.Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (2), Elazığ: 373-402.

KESER, B.(1999). Osmanlı Devleti’nde Martolos Teşkilatı.Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,12, Erzurum: 267-275.

KIEL, M. (2007). Niş.TDVİA, XXXIII, İstanbul: 147-148.

MEHMETTEVFİK. (H.1327-M.1910).Manastır Vilayetinin Tarihçesi,Manastır: Beynelmilel Matbaası.

OĞUZOĞLU, Y. (1995). Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yüğü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700).Osmanlı Araştırmaları, XV, İstanbul: 158-180.

ORHONLU, C.(1990). Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbent Teşkilatı, İstanbul: Eren Yayıncılık.

ÖZCAN, A. (2003). Martolos.TDVİA, XXVIII, Ankara: 64-66.